

Werksessie raads- en commissieleden

Gemeente 's-Hertogenbosch

23-345 d.d. 26 april 2023

Agenda werksessie

Zijn er specifieke onderwerpen waar jullie het over willen hebben?

De basis

Onderwerp	Tijd
Start eerste deel	19.30 uur
Intro door de Rekenkamer en voorstellen BDO-team	19.30 - 19.40 uur
Feitjes en weetjes over de eigen begroting en financiële positie	19.40 - 19.50 uur
Sturingsprincipes en financiën, basaal: Waar ga ik over als raad en waar kan ik op sturen (wat)? <ul style="list-style-type: none">➤ P&C cyclus, rol van de raad➤ Belangrijkste financiële aspecten➤ Hoe komt alles samen?	19.50 - 20.30 uur

Casus, instrumentarium en andere onderwerpen

Onderdelen	Tijd
Casus Grasso/structuurfonds <ul style="list-style-type: none">➤ Wat is het structuurfonds, wat kan je er mee als raad, waar moet je op letten?➤ Aan de slag met de casus➤ Handvatten voor raadsleden voor het debat	20.30 - 21.05 uur
Instrumentarium Hoe stuur ik als raad op de financiën (hoe)? <ul style="list-style-type: none">➤ Wat doen we wel en wat doen we niet?➤ Wat kan ik met de kosten?➤ Wat kan ik met de opbrengsten?➤ Zero based, stresstest	21.05 - 21.25 uur Niet aan bod gekomen
Samenvatting en ruimte voor vragen/andere onderwerpen	21.25 - 21.40 uur
Afsluiting	21.40 uur

Feiten en weetjes

Hoeveel % van de inkomsten van de gemeente is algemene uitkering uit het gemeentefonds?

- a) 40%-50%
- b) 50%-60%
- c) >60%

Antwoord =
a

Hoeveel € is binnen de begroting gereserveerd voor onvoorzien in 2023?

- a) € 0
- b) € 0,2 miljoen
- c) € 0,8 miljoen

Antwoord =
b

Hoeveel € is binnen de begroting gereserveerd voor onderhoud aan kapitaalgoederen in 2023?

- a) € 13 miljoen
- b) € 35 miljoen
- c) € 59 miljoen

Antwoord =
b

Beheergroep	budget 2023
groen excl. bomen	€ 7.544.440
Bomen	€ 1.504.190
Speelvoorzieningen	€ 1.138.030
Meubilair	€ 1.138.040
Verhardingen	€ 6.162.730
Reiniging	€ 5.973.130
Civieltechnische kunstwerken	€ 1.754.130
Openbare Verlichting	€ 2.078.580
Verkeersregelininstallaties	€ 896.980
Riolering	€ 4.228.060
Water en Havens	€ 2.712.580
Totaal	€ 35.348.790

Feiten en weetjes

RANKING

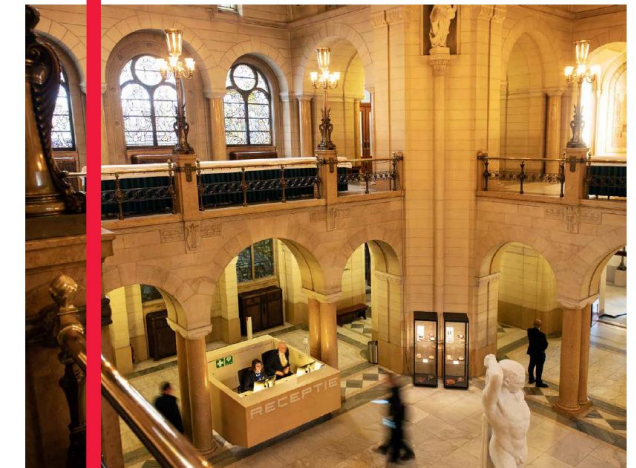
GEMEENTEN MET > 100.000 INWONERS

Ranking 2021	Positie t.o.v. 2020	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2021					Opbouw cijfer 2021					Rapportcijfer 2021	Meerjarenperformance					Ranking 2020
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit		Rapportcijfer 2020	Rapportcijfer 2019	Rapportcijfer 2018	Gem. 2018-2021	Trendrating	
1	=	Tilburg	224.459	NB	67,0%	19,0%	3,0%	0,1%	73,0%	40	30	15	10	5	10	10	10	10	10	=	1
2	▲	Amsterdam	882.633	NH	50,0%	88,0%	-8,7%	2,0%	94,0%	40	30	15	10	5	10	9	9	10	10	▲	7
3	=	Zoetermeer	125.767	ZH	65,1%	-1,0%	7,9%	5,0%	97,7%	40	30	15	10	3	10	10	10	9	10	▲	3
4	▲	Rotterdam	655.468	ZH	56,0%	20,9%	-2,7%	5,6%	102,0%	40	30	15	10	3	10	10	10	9	9	▲	5
5	▼	Alphen aan den Rijn	112.926	ZH	52,4%	23,3%	9,0%	1,6%	100,6%	40	30	15	10	3	10	10	10	10	10	=	4
6	=	's-Hertogenbosch	156.138	NB	57,0%	20,0%	6,0%	0,0%	79,0%	40	30	15	6	5	10	10	10	10	10	=	6
7	▼	Dordrecht	119.537	ZH	68,0%	-8,0%	10,0%	-0,7%	94,0%	40	30	15	3	5	9	10	10	10	10	▼	2
8	=	Den Haag	553.417	ZH	38,1%	28,1%	0,7%	0,4%	85,8%	27	30	15	10	5	9	9	9	8	9	▲	8
9	▲	Ede	119.986	GE	32,0%	27,0%	18,0%	3,0%	85,0%	27	30	15	10	5	9	8	8	8	8	▲	19
10	▼	Alkmaar	110.783	NH	28,2%	68,7%	3,6%	2,9%	80,6%	27	30	15	10	5	9	9	9	7	8	▲	9

BDO-BENCHMARK NEDERLANDSE GEMEENTEN 2023

RESULTATEN VERBETERD, STRUCTURELE ONZEKERHEID BLIJFT

Maatschappelijke opgaven vragen om helder meerjarenperspectief

nieuwe perspectieven

BDO

BDO

Waar ga ik als raad over en waar kan ik op sturen?

Waar gaan we als raad over?

Financiële verordening gemeente 's-Hertogenbosch (artikel 212 Gemeentewet) o.a.

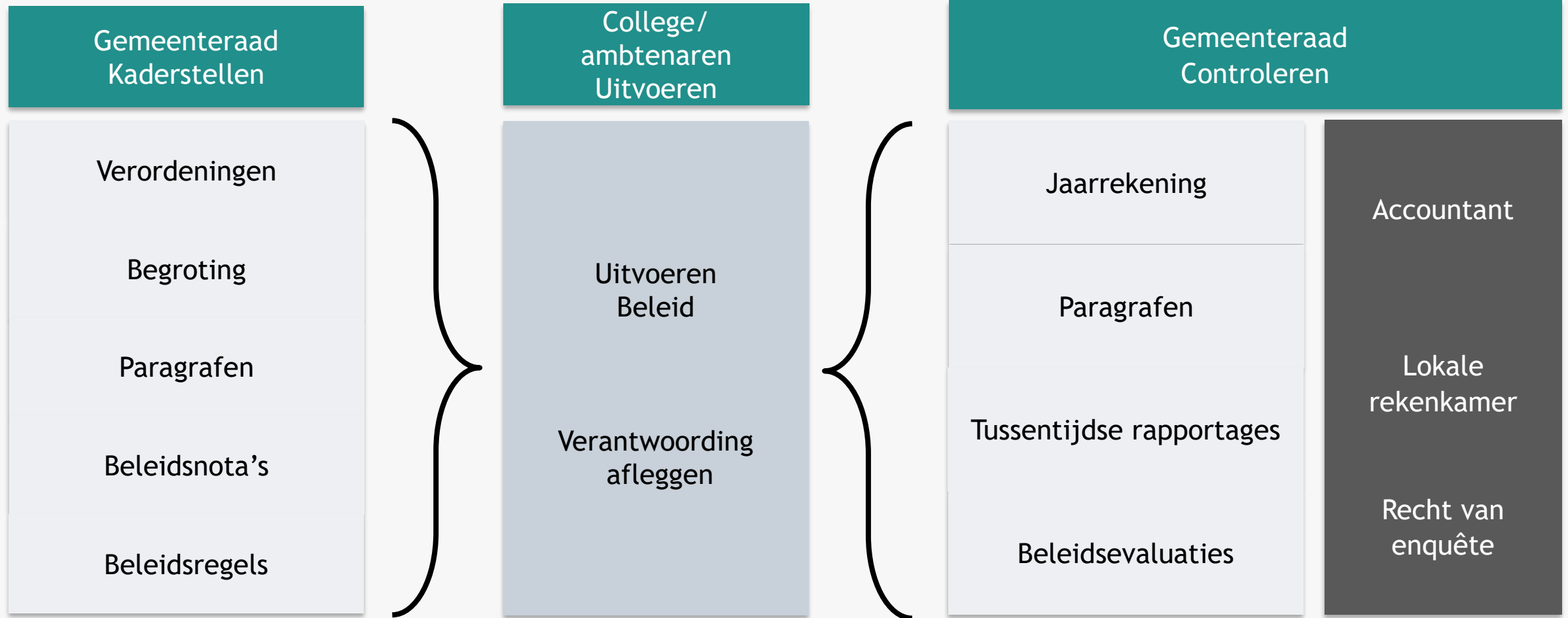
Artikel 5. Autorisatie begroting, investeringskredieten en begrotingswijzigingen

1. De raad autoriseert met het vaststellen van [de begroting](#) de totale lasten en de totale baten per programma, het overzicht algemene dekkingsmiddelen en het overzicht van de overhead.
2. Bij de begroting autoriseert de raad alle [investeringskredieten](#) van het begrotingsjaar met uitzondering van investeringen ten laste van [het structuurfonds](#). Hiervoor worden aparte voorstellen voor autorisatie ingediend.
3. Voor investeringen in de loop van het begrotingsjaar die niet in de begroting zijn opgenomen, legt het college vooraf aan het aangaan van verplichtingen een investeringsvoorstel met een voorstel voor het autoriseren van een investeringskrediet aan de raad voor.
4. Beleidsvoorstellen gedurende het begrotingsjaar met financiële gevolgen zijn voorzien van een [begrotingswijziging](#), waardoor de begroting in evenwicht blijft.
5. Besluiten tot wijziging van de vastgestelde begroting kunnen tot uiterlijk het einde van het betreffende begrotingsjaar worden genomen.

Artikel 10. [Reserves](#)

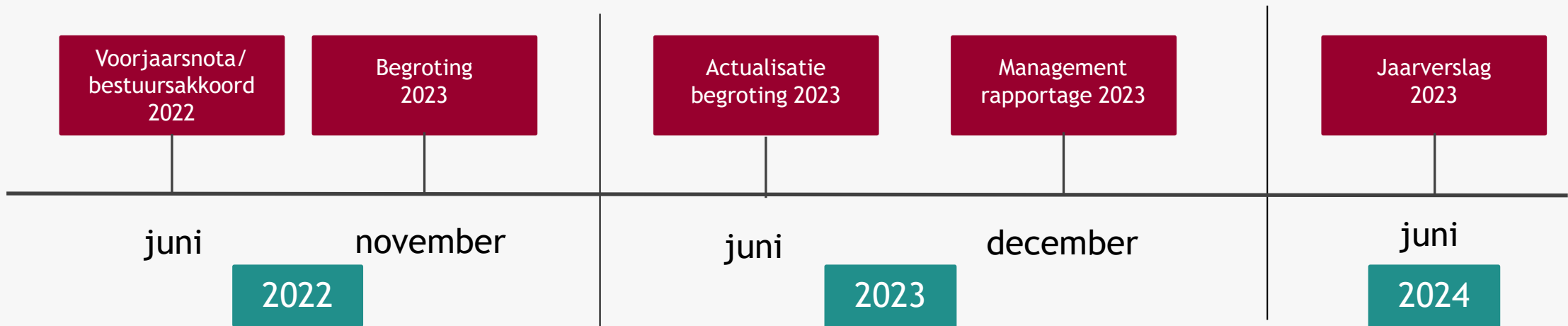
1. De raad besluit tot het benoemen van specifieke saldi die ten gunste of ten laste van een specifieke bestemmingsreserve mogen worden gebracht.

Rollen Raad en College

Planning- en controlcyclus 's-Hertogenbosch 2023

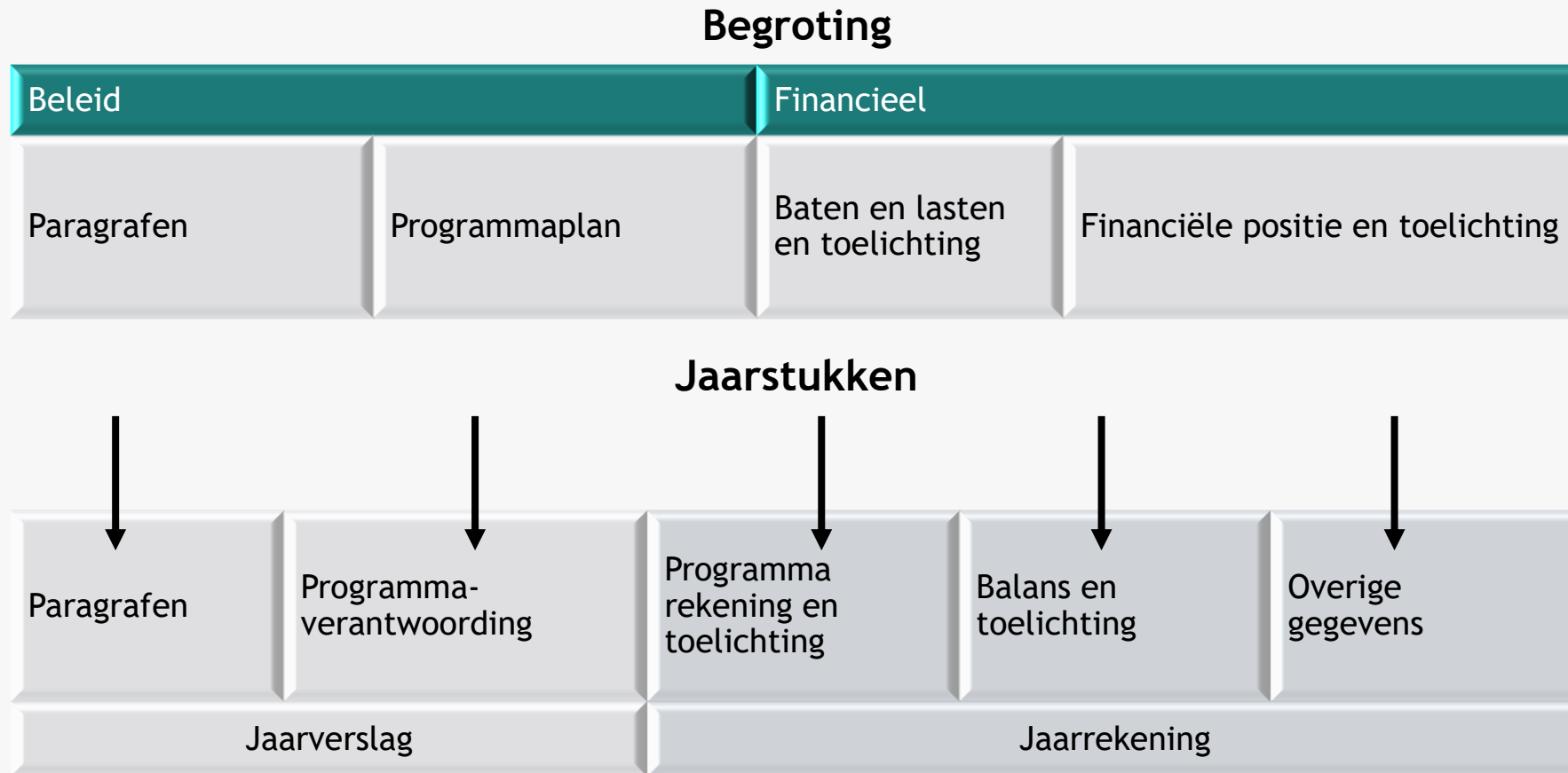
Rol van de raad: kaders stellen, controleren en bijsturen

Wat willen we bereiken, wat gaan we daarvoor doen en wat kost dat?

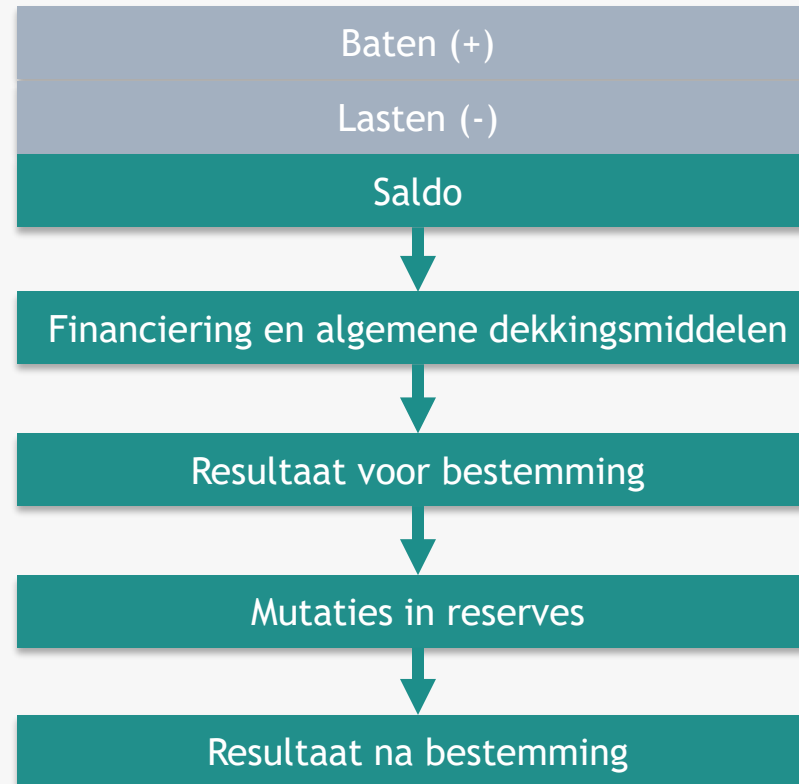
Wat hebben we bereikt, wat hebben we daarvoor gedaan en wat heeft het gekost?

Samenhang begroting en jaarstukken

Overzicht van baten en lasten (of: programmarekening)

Geeft inzicht in:

Per programma

Begroting 2023 van 's-Hertogenbosch

Totale omvang lasten:
€ 809.745.000,-

Zonder het inzetten van reserves is het begrote saldo: € 20.154.000,- negatief

Saldo van incidentele lasten
€ 4.305.000,- versus incidentele baten
€ 1.680.000,- is € 2.625.000,-
negatief.

[Overzicht van baten en lasten | Begroting 2023
\(begroting-2023.nl\)](https://begroting-2023.nl)

Balans per 31 december 2021

Bezittingen en vorderingen

Vermogen en schulden

BALANS

Bedragen x € 1 miljoen

ACTIVA	31-12-2021	01-01-2021	31-12-2020
Vaste activa			
1. Immateriële vaste activa	6,5	5,8	5,8
2. Materiële vaste activa	840,2	804,1	804,1
3. Financiële vaste activa	181,1	186,7	186,7
Totaal vaste activa	1.027,8	996,6	996,6
Vlottende activa			
4. Vorraden	55,9	39,0	39,0
5. Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	43,8	46,9	46,9
6. Liquide middelen	0,1	-	-
7. Overlopende activa	55,0	34,6	34,6
Totaal vlottende activa	154,8	120,5	120,5
Totaal generaal	1.182,6	1.117,1	1.117,1

PASSIVA	31-12-2021	01-01-2021	31-12-2020
Vaste passiva			
8. Eigen vermogen	667,8	622,8	622,8
9. Voorzieningen	57,9	56,5	56,5
10. Vaste schulden met een rentetypische looptijd langer dan één jaar	307,1	316,7	316,7
Totaal vaste passiva	1.032,8	996,0	996,0
Vlottende passiva			
11. Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	25,2	24,3	24,3
12. Overlopende passiva	124,6	96,8	96,8
Totaal vlottende passiva	149,8	121,1	121,1
Totaal generaal	1.182,6	1.117,1	1.117,1

Waar zitten de financiële buffers?

Voorzieningen versus reserves

Waar gaat de raad over en waar niet?

Artikel 44

9

1 Voorzieningen worden gevormd wegens:

- a. verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten;
- b. op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten;
- c. kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren;

Wat is nu het onderscheidende verschil tussen voorzieningen en reserves?

Artikel 43

5

1 In de balans worden de reserves onderscheiden naar:

- a. de algemene reserve;
- b. de bestemmingsreserves.

2 Een bestemmingsreserve is een reserve waaraan provinciale staten respectievelijk de raad een bepaalde bestemming heeft gegeven.

De bijlage bevat veel informatie

De overige uitzettingen bevatten de debiteuren ten bedragen van € 18,1 miljoen (2020: € 24,5 miljoen). Op het saldo van de debiteuren is een bedrag van € 7,7 miljoen (2020: € 8,1 miljoen) uit hoofde van voorzichtigheid voor oninbaarheid in mindering gebracht.

	Totaal
Stand 1 januari 2021	56,5
Toevoegingen ten laste van de exploitatie	37,7
Vrijval ten gunste van de exploitatie	-
Aanwendungen	-36,3
Stand 31 december 2021	57,9

13

Funcities reserves

1. Weerstandsvermogen: algemene risico's afdekken.
2. Financieringsfunctie: structurele inkomsten genereren (o.a. Essent).
3. Bestemmingsreserves ten behoeve van specifiek project: incidentele middelen ter dekking van een project.
4. Egalisatiefunctie: opvangen van fluctuaties in tarieven en kosten (o.a. ICT).
5. Gesloten circuits reserves.

De bijlage bevat veel informatie

Bedragen x € 1 miljoen

	31-12-2021	01-01-2021	Mutaties	31-12-2020
Algemene reserve	23,8	23,8	-1,5	25,3
Bestemmingsreserves	637,1	599,0		599,0
Gerealiseerd resultaat	6,9	-	1,5	-1,5
	667,8	622,8	-	622,8

146.266.544	Bestemd voor door de raad vastgestelde projecten
-------------	--

[illegible]

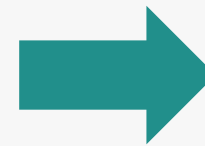
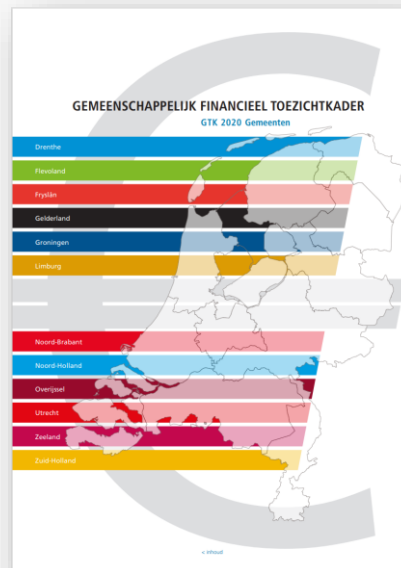
Weerstandsvermogen

Paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Het (theoretisch) maximale, kwantificeerbare, risico dat de gemeente loopt bedraagt in 2023 circa € 60 miljoen (jaarverslag 2021 € 68 miljoen, begroting 2022 circa € 78 miljoen). Van dit bedrag is € 3,7 miljoen structureel. Waar in het verleden de risico's beperkt waren zien we sinds enkele jaren wezenlijke structurele risico's. Deels kunnen we deze risico's kwantificeren, maar een ander deel is nu nog als PM opgenomen. De risico's zijn rekentechnisch nog af te dekken door middel van de beschikbare weerstandscapaciteit. Wel is dit een duidelijke indicatie van de onzekere situatie waarin onze gemeente, net als vele andere gemeenten, zich bevindt.

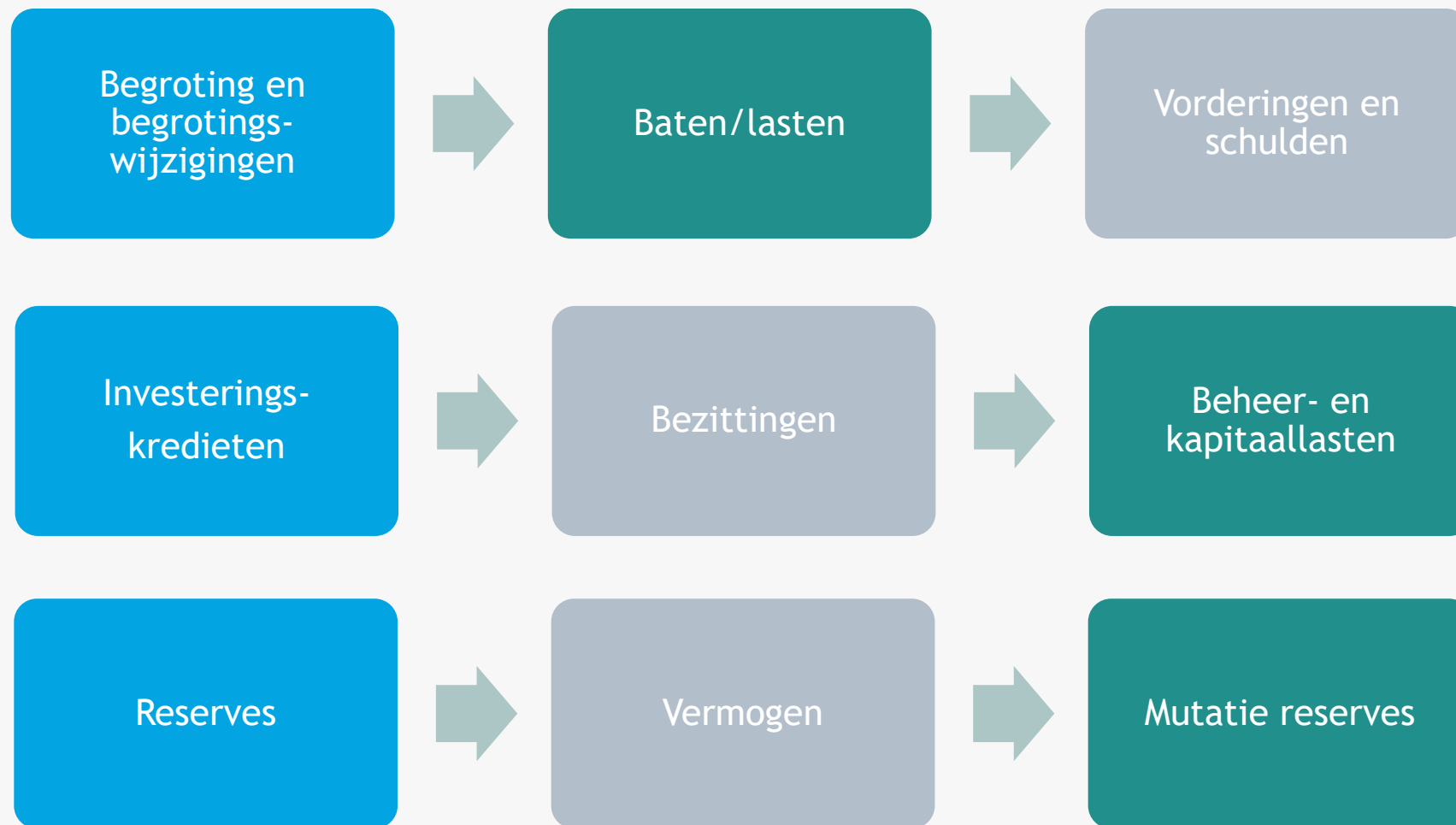
Gemeenschappelijk Toezichtkader

Weerstandsnorm

Waarderingcijfer	Ratio	Betekenis
A	≥ 2.0	uitstekend
B	$1.4 < 2.0$	ruim voldoende
C	$1.0 < 1.4$	voldoende
D	$0.8 < 1.0$	matig
E	$0.6 < 0.8$	onvoldoende
F	< 0.6	ruim onvoldoende

Samenhang balans en het overzicht van baten en lasten

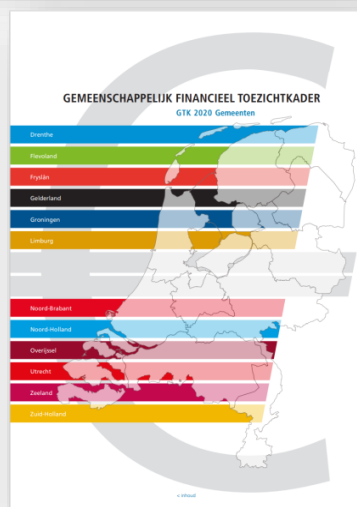
Financiële positie: optelsom baten en lasten en balans

	Jaarrekening	Begroting	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Netto schuldquote	39%	61%	55%	50%	51%	53%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	20%	39%	33%	34%	36%	37%
Solvabiliteitsratio	57%	53%	55%	56%	56%	55%
Structurele exploitatieruimte	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Grondexploitatie	6%	5%	7%	7%	7%	7%
Belastingcapaciteit	79%	77%	86%	86%	86%	86%

GEMEENTEN MET > 100.000 INWONERS

Ranking 2021	Positie t.o.v. 2020	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2021					Opbouw cijfer 2021					Meerjarenperformance						Ranking 2020
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer 2021	Rapportcijfer 2020	Rapportcijfer 2019	Rapportcijfer 2018	Gem. 2018-2021	Trendrating	
1	=	Tilburg	224.459	NB	67,0%	19,0%	3,0%	0,1%	73,0%	40	30	15	10	5	10	10	10	10	10	=	1
2	▲	Amsterdam	882.633	NH	50,0%	88,0%	-8,7%	2,0%	94,0%	40	30	15	10	5	10	9	9	10	10	▲	7
3	=	Zoetermeer	125.767	ZH	65,1%	-1,0%	7,9%	5,0%	97,7%	40	30	15	10	3	10	10	10	9	10	▲	3
4	▲	Rotterdam	655.468	ZH	56,0%	20,9%	-2,7%	5,6%	102,0%	40	30	15	10	3	10	10	10	9	9	▲	5
5	▼	Alphen aan den Rijn	112.926	ZH	52,4%	23,3%	9,0%	1,6%	100,6%	40	30	15	10	3	10	10	10	10	10	=	4
6	=	's-Hertogenbosch	156.538	NB	57,0%	20,0%	6,0%	0,0%	79,0%	40	30	15	6	5	10	10	10	10	10	=	6
7	▼	Dordrecht	119.537	ZH	68,0%	-8,0%	10,0%	-0,7%	94,0%	40	30	15	3	5	9	10	10	10	10	▼	2
8	=	Den Haag	553.417	ZH	38,1%	28,1%	0,7%	0,4%	85,8%	27	30	15	10	5	9	9	9	8	9	▲	8
9	▲	Ede	119.986	GE	32,0%	27,0%	18,0%	3,0%	85,0%	27	30	15	10	5	9	8	8	8	8	▲	19
10	▼	Alkmaar	110.783	NH	28,2%	68,7%	3,6%	2,9%	80,6%	27	30	15	10	5	9	9	9	7	8	▲	9

Gemeenschappelijk Toezichtkader

Tabel 2 Signaleringswaarden financiële kengetallen

Waarderingscijfer	Minst risicovol	Neutraal	Meest risicovol
Netto schuldquote	<90 %	90-130 %	>130 %
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	<90 %	90-130	>130 %
Solvabiliteitsratio	>50 %	20-50	<20 %
Grondexploitatie	<20 %	20-35	>35 %
Structurele exploitatieruimte (begroting) ¹	>0 %	0	<0 %
Belastingcapaciteit	<95 %	95-105	>105 %

Casus Grasso complex

Investeren in ‘s-Hertogenbosch

Investerings bestaand beleid versus structuurfonds

Conform ons voornemen uit het bestuursakkoord is in de conceptbegroting 2023 rekening gehouden met een structurele extra dotatie aan het Structuurfonds van jaarlijks € 1,5 miljoen. Deze gaat deels vanaf 2023 en volledig vanaf 2024 in.

Structuurfonds	Bedrag	Toelichting
Huis73	3.700	Gedekt
Tweede fase GZG	6.800	Gedekt
OV Knooppunt Station	20.000	12 mln. gedekt
Verkabeling Hoogspanningslijnen	7.200	
Uitvoering herinrichting Binnenstadring	14.300	
Bereikbaarheid Oostelijke gemeentedelen	12.500	
Doortrekken Vogelstraat	0	
Transferium stad (Pettelaar)	0	
Bossche Staddelta	9.800	
Extra claim Huis73	24.700	
Design Museum	30.000	Nog niet formeel opgevoerd op het Structuurfonds
Stelpost bouwkosten	10.000	
Compensatie bezoekersparkeren Tolbrug	25.000	Nog niet formeel opgevoerd op het Structuurfonds
Totaal	164.000	
Gedekt bedrag	-22.500	
Te verwachten dekking (grondbedrijf/verbonden partijen)	-77.000	
Aanvullend dekking vanuit extra dotatie bestuursakkoord 2022	-46.000	
Ongedekt	18.500	

Investerings bestaand beleid

Het overzicht investeringsplan bestaand beleid is een totaaloverzicht van alle voorgenomen investeringen, ongeacht de wijze waarop deze gedekt worden. In onderstaande tabel is aangegeven hoe het investeringsvolume voor de periode 2023-2026 is opgebouwd (bedragen x € 1.000).

	2023	2024	2025	2026	Totaal
Onrendabele investeringen	20.712	15.403	18.823	33.325	88.263
Rendabele investeringen	16.367	10.873	14.676	13.100	55.016
Investerings t.l.v. reserves en voorzieningen	2.873	2.933	2.247	347	8.400
Investerings die gedekt worden uit bijdragen van derden	1.892	1.859	2.192	1.803	7.746
Investerings die gedekt worden uit grondverkoop/grondbedrijf	30.000	30.300	29.250	30.750	120.300
Totaal	71.844	61.368	67.188	79.325	279.725

- Investerings leiden tot kapitaal- en/of beheerlasten (p. 234 begroting 2023)

411.050	919.970	1.307.670
-411.050	-919.970	-1.307.670
17.820	18.870	18.280
871.080	1.838.810	2.388.300

Structuurfonds versus investeringsplan bestaand beleid

Het structuurfonds is een motor voor langere termijn ontwikkelingen, met stapsgewijze besluitvorming

Aspecten	Structuurfonds	Investeringsplan
Aard van investeringen	Strategisch, bovenstedelijk	Going concern, bestaand beleid
Termijn	Middellange termijn	Komende vier jaar
Omvang	> 5 miljoen	Kleinere bedragen
Raming	Indicatief	Concreet
Dekking	Stapsgewijs	Bij begroting
Besluitvorming	In drie fases: <ul style="list-style-type: none">➤ verkenning;➤ planstudie;➤ uitvoering.	Bij begroting

Waar komt het geld voor het structuurfonds vandaan?

Opdracht

Het doel van deze casus is om te verkennen welke financiële je zou kunnen stellen naar aanleiding van de informatie

- We gaan in drie groepjes van vijf uiteen.
- Lees de casus.
- Formuleer per groepje de drie belangrijkste opvallende of verwonderpunten (wat zou je aan het college willen vragen in een debat?) ten aanzien van bijvoorbeeld:
 - proces structuurfonds;
 - investering;
 - kapitaal- of exploitatielasten;
 - dekkingsmiddelen;
 - etc.
- Koppel deze per groepje terug.

→ twintig minuten

Bespreken casus

Wat valt op?

- Veel momenten voor de raad
 - Investerings ten laste van structuurfonds < € 5 mln.
 - Concurrentie met andere investeringen?
 - Integrale afweging?
 - € 120k structureel ingezet, komt niet terug in debat
 - Focus op onrendabele top, maar hoe zit het met de rest van de kosten?
 - Kosten beheer en instandhouding op lange termijn
- Structuurfonds is naast geld in belangrijke mate een proces
 - Casus, maar ook de begroting laat zien dat het fonds niet onuitputtelijk is
 - Bestuurlijke informatievoorziening over projecten?

Samenvatting/overige onderwerpen

A photograph of a couple sitting on the ground, holding hands, with a red overlay. The word "Einde" is written in white text on the left side. The couple is wearing casual clothing, including sneakers and jeans. The background is a textured surface, possibly grass or leaves.

Einde